

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 32, BR. 2, 33–64, ZAGREB, PROSINAC 1984.

PRIDJEVSKO-ZAMJENIČKI ALOMORFI

Stjepko Težak

Dvostruki i trostruki padežni nastavci u pridjeva i zamjenica katkad uzrokuju nesuglasice između pisaca i lektora iako gramatike nude dosta jasna pravila o njihovoj upotrebi, kao npr. Priručna gramatika: „Duži nastavci koji završavaju na -a, -u, -e (...) upotrebljavaju se podjednako kao i kraći. Opaža se težnja da se duži oblici pridjeva uzimaju pred riječima koje počinju istim ili srodnim glasom kojim završava kraći oblik (...) Kad je više pridjeva jedan za drugim, često se upotrebljava od jednoga duži oblik, a od drugoga kraći.”¹ Uvrštavajući u paradigmu dvostruke lokative zamjenica *on, ono, tko, što (o kom/u/e, o čem/u, o njem/u)* bez posebnog objašnjenja Priručna gramatika i tu dopušta slobodan izbor.

Hrvatska književnojezična norma u prošlom stoljeću, koju su nosile gramatike V. Babukića, A. Vebera Tkalčevića i drugih, nije imala tih dvostrukosti i trostrukosti. U paradigama se navode samo *-oga/-ega* za GA jd., *-omu/-emu* za D jd., *-om/-em* za L jd., *-im* za D mn., *-ih* za L mn. i *-imi* za I mn. I u lokativu jednine jednosložnih zamjenica je kraći lik (*kom, čem, njem*)². Pisci su tu normu uglavnom poštivali. Kajakvcima, čakavcima i staroštokavcima to je i onako bilo bliže. No pod utjecajem novoštokavskih govora, a možda i s razloga jezične ekonomije, i tada se već pomalo pojavljuju dvojni oblici, što naročito pogoduje stihovanoj poeziji. „Povrh *starog* Griča brda” piše, na primjer, A. Šenoa u pjesmi „Zagrebu”, a u „Zlatarovu zlatu” daje prednost alomorfima *-oga, -omu* (Na domaku *šesnaestoga* vjeka ... valjalo se osvetiti *staromu* zlataru). Kada se pojavila Maretićeva gramatika, koja u skladu sa svojom građom nudi dosta široke mogućnosti upotrebe pridjevskih alomorfa,³ kraći su alomorfi postali sve učestaliji u hrvat-

¹ Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zagreb, 1979, str. 108, t. 293.

² A. Veber, *Slovnica hrvatska*, Zagreb, 1876, str. 42–46 i 49.

³ *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, III. izd., Zagreb, 1963, str. 205–214.

skoj književnosti. Uzalud su gramatike propisivale da u nizu pridjeva u genitivu/akuzativu i dativu/lokativu prvi bude duži ili da se poimeničeni pridjevi kao i pridjevi iza imenice upotrebljavaju s dužnim nastavcima.⁴ Duži pridjevski nastavci gotovo su iščezli iz razgovornog i poslovnog stila. Suprotno tomu sve rjeđi su kraći nastavci (*-og, eg, -om/em*) u zamjenica *tko, što, on, ono*.

Ipak – gramatičaru neće biti teško pronaći primjera za svaku pridjevsko-zamjeničku morfološku dubletu ili tripletu. Naći će ih i u pozicijama gdje ih prema normativnim gramatikama ne bi trebalo očekivati. Evo primjera napabirčenih po novinama, RTV emisijama, filmovima, stručnim, znanstvenim i beletrističkim tekstovima:

1.0. G/A jedn.: *-oga/-og, -ega/-eg*

1.1. samo duži alomorf

1.1.1. atribut pred imenicom:

u definiciji standardnoga jezika, Brozović⁵; u prirodu razmatranoga predmeta, Katičić⁶; uoči toga potresa, Šidak⁷; organizacije udruženoga rada, Vjesnik⁸; za gizdavoga Marka, Kolar⁹;

1.1.2. atribut iza imenice:

kraljevstva hrvatskoga, Šidak; kod plota kasarnskoga, Krleža¹⁰; tako ti boga živoga, Božić¹¹; iz tijela čovječanskoga, Raos¹²;

1.2. samo kraći alomorf

1.2.1. atribut pred imenicom:

od bitnih značajki standardnog jezika, Brozović; u povijesti ovog kraja, Ogrizović¹³; u stvaranju metodičkog sustava, Rosandić¹⁴; organizacija udruženog rada, Vjesnik; davalu joj piti sve od kravljeg mlijeka, Kolar;

1.2.2. atribut iza imenice

sobu kod „Cara Austrijanskog”, Kolar, prije utjelovljenja Gospodnjeg, Stamać¹⁵; Heroda, kralja judejskog, Rupčić¹⁶;

⁴ Brabec-Hraste-Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1952, str. 64.

⁵ *O sadržaju pojma norma u leksikologiji*, Jezik, 28, str. 138–145.

⁶ *Jezik kao struktura*, u knjizi *Jezikoslovni ogledi*, str. 9–23.

⁷ *Hrvatsko društvo u Križanićevo doba*, u zborniku „Život i djelo Jurja Križanića”, Zagreb, 1973, str. 15–34.

⁸ *Vjesnik*, s prilogom *Sedam dana*, 23. travnja 1983. (Kraticom Vj.)

⁹ *Čovjek od riječi, Breza, Svoga tijela gospodar*.

¹⁰ *Bitka kod Bistrice Lesne*.

¹¹ *Colonello*.

¹² *Prosjaci i sinovi*.

¹³ M. Ogrizović, *Razvoj školstva i prosvjete u Lici za NOB-e*, u Zborniku I Pedagoške akademije, Gospić, 1977, str. 23–44.

¹⁴ *Teorijski sustavi znanosti o književnosti i metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Suvremena metodika, 1984, br. 1–2, str. 1–12.

¹⁵ T. i A. Stamać, u prijevodu G. Grass, *Lumbur*, Zagreb, 1979.

¹⁶ *Evangelje po Luki, Poslanica Rimljanima*, Biblija, Zagreb, 1968.

1.3. dva ili više pridjeva, zamjenica, brojeva

1.3.1. samo duži alomorf ispred imenice:

neusporedivo nerasčlanjenijega i užega asortimana, Brozović; *osnivač kakvoga ahistorijskoga smjera*, Katičić; *lišeni sretnoga obiteljskoga života*, Stamać; *U središtu blistavoga dječaćkoga uzora*, Ladan¹⁷;

1.3.2. samo kraći alomorf ispred imenice:

između strukturalnog i povijesnog pristupa, Katičić; *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, Silić–Rosandić¹⁸; *u radu školskog sportskog društva*, Findak¹⁹; *za svog imotskog Gavana*, Raos; *iz malog skrivenog bara*, Hitrec²⁰; *voli onog malog, mutnog plavog željezničara, onog koji šeće*, Peić²¹;

1.3.3. samo kraći alomorf iza imenice:

između dva velika rodoslovna stabla, Pipinog i popovog, Božić; *ispod susjednog čeonog zida, izljuštenog i oličenog lepezastim mrljama vlage*, Ladan;

1.3.4. naizmjenice kraći i duži alomorfi:

varijanta istoga apstraktnog standardnog jezika, Brozović; *S leksikološkoga stanovišta na tome se interes i završava, s operativnog leksikografskoga naravno ne*, Brozović; *iz razmjerno maloga i preglednog broja*, Katičić; *To je opšta značajka našega tehničkog i instrumentaliziranoga svijeta*, Katičić; *nepovoljne posljedice toga nužnoga našeg razvoja*, Katičić; *Stvarnog novo ugovorenoga uvoza opreme nije bilo*, Vj.; *fonološka sredstva hrvatskoga književnog jezika*, Silić–Rosandić; *Cara Franju Josipa Prvog Apostolskoga*, Neimarević²²; *pristupačnijeg starijega gospodina*, Knežević²³; *jednoga ranog jutra*, Kolar;

1.4. u funkciji imenice

1.4.1. duži alomorf:

u genezi standardnoga engleskoga, Brozović; *zbog dotrajalosti poda, ljestava ili sličnoga*, Vj.; *nitii je bila usmjerena oštrica na njega*, Ozaljski vjesnik²⁴; *snimio jednoga po jednoga*, Neimarević, *poslušaju naredbu debeloga*, Knežević;

1.4.2. kraći alomorf:

nema ničeg neprihvatljiva, Vjesnik; *bezdan između podloženog i starješine*, Neimarević; *odmah je do njega*, Peić; *A tamno ništa oko njega*, Peić; *nema boljeg*²⁵ *između starog koje nikako da umre (...)* i *novog koje se neprestano rađa*, Ladan;

¹⁷ *Bosanski grb, Premišljanja*, str. 7–28.

¹⁸ *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, Udžbenik, Zagreb, 1979, str. 4–25.

¹⁹ *Idejnost u nastavi tjelesnog odgoja*, u zborniku „Marksistička idejnost u odgojno-obrazovnom procesu”, PKZ, Zagreb, 1974, str. 111–115.

²⁰ *Pustinjakov pupak*.

²¹ *Skitnje*.

²² *1914–1918*, Zagreb, 1976.

²³ J. Knežević, u prijevodu K. H. Helms–Liesenhoff *Gretchen u uniformi*, Zagreb, 1976.

²⁴ Br. 47, ožujak 1984.

²⁵ Stj. Mihalić, *Novele, Teleći odrezak* (Pet stoljeća hrvatske književnosti).

2.0. D/L jedn.: *-omu/-ome/-om*

2.1. samo duži alomorf

2.1.1. atribut pred imenicom:

pripadaju općemu modelu, Brozović; *u novoštokavskome tipu*, Brozović; *jednome fonemu*, Silić-Rosandić; *u središnjem dijelu slike*, Vj.: *u čistome moru*, Vj.; *u talijanskomu gradu Veroni*, Več. list, 28. srpnja 1984; *k istome cilju*, Kolar; *u ljetnome jutru*, Hitrec;

2.1.2. atribut iza imenice:

Abrahamu, ocu našem, Rupčić; *u Bogu Spasitelju mome*, Rupčić

2.2. samo kraći alomorf

2.2.1. atribut pred imenicom:

u standardnom jeziku, Brozović; *govornom nesporazumu*, Silić-Rosandić; *Na istom mjestu*, Vj.; *u udruženom radu*, Vj.; *u najpovoljnijem slučaju*, Vj.; *na bijelom jeziku, na bijelom kruhu*, Ladan; *u prijestolnom gradu*, Aralica²⁶;

2.2.2. atribut iza imenice:

u tijelu krcatom memle, Glumac²⁷; *na drveću još golom i punom*, Glumac; *na nepcu upaljenom*, Krleža; *po Duhu Svetom*, Rupčić; *u Zakonu Gospodnjem*, Rupčić;

2.3. dva ili više pridjeva, zamjenica, brojeva

2.3.1. samo duži oblici:

ni slovenskomu ni makedonskomu ni bugarskomu jeziku – dijasistemu, Brozović; *svakome inteligentnome čovjeku*, Kaleb²⁸; *U praznome zelenome limenome sanduku*, Ladan; *Duhovnome oku priviknutome na filmske zorove*, Ladan;

2.3.2. samo kraći oblici:

u svakom kemijskom udžbeniku, Brozović; *u hrvatskom književnom jeziku*, Silić-Rosandić; *voljenom neprežaljenom tati*, Vj.; *u začaranom zelenom krugu*, Vj.; *na nekom pješačkom prijelazu*, Hitrec; *na cvjetnom stabalcu punom dlačica*, Aralica;

2.3.3. naizmjenice duži i kraći oblici:

u ruskom, engleskom, francuskom, arapskom ili kineskome, Brozović; *zbog njezina odnosa prema bretonskomu i baskijskom, ili talijanskomu na Korzici*, Brozović;

u hrvatskome književnom jeziku, Silić-Rosandić; *svemu daljem Križanićevom životu*, Šidak; *u nekome voznom redu*, Vj.; *o takozvanome primarnom i vrsnom slikarstvu*, Vjesnik; *u zavičajnom ili kulturološkome smislu*, Vjesnik; *na tome križnom putu*, Krleža; *u tome vrelom srpanjskom danu*, Ladan; *usprkos svemu svojem nastojanju*, Ladan;

2.4. u funkciji imenice

2.4.1. duži alomorf:

svakome pokorna, Kolar; *svakomu je nekad teško*, Kolar; *ovome ili onome odgrizlo nogu*, Krleža; *nekomu se razvezao pojas, nekomu pupak*, Ladan; *Pitajte o svemu, samo ne*

²⁶ *Psi u trgovištu.*

²⁷ *Zagrepčanka.*

²⁸ *Na kamenju, U stakleniku.*

o tomu, Ladan; Debelomu je lice oznojeno, Ladan; priteče smrznutome, Raos; u nekome drugome, Brajdić²⁹; imati o čemu govoriti, Vj.;

2.4.2. kraći alomorf:

po čem je standardni jezik j e z i k, Brozović; o čem poslije, Brozović; Društvo u malom, Vj.; Pri tom on poziva, Vj.; prepustit će drugom, Vj.; u nečem tjelesnom, Ladan; u njem govore, Peić; u kom, Peić; Djevojke u bijelom i crnom, Peić; Stan'te na petom, Krelja³⁰;

3.0. D/L/I množ.: -ima/-im

3.1. samo duži alomorf

3.1.1. atribut pred imenicom:

majke su govorile svojima bebama, Stamać;

3.1.2. atribut iza imenice:

Slikama, viđenima u okviru, Mihalić; s glavama mekanima kao maslac, Stamać; i oružjima o kakvima nisu ni sanjali, Ladan;

3.2. samo kraći alomorf

3.2.1. atribut pred imenicom:

o starim tekstovima, Silić-Rosandić; u svim varijantama, Brozović; popustili izazvanim dojmovima, Ladan; sa crvenim točkicama, Božić;

3.2.2. atribut iza imenice:

Po brazdama gacati mokrim, Krleža; pozabadani viljuškama peterorozim, Krleža;

3.3. dva ili više pridjeva, zamjenica, brojeva

3.3.1. samo duži oblici:

njima savršenima, zatvorenima kao kuglice, Ladan;

3.3.2. samo kraći oblici:

u osnovnim školskim matematičkim disciplinama, Katičić; o aktualnim međunarodnim pitanjima, Vj.; s teškim i razdrtim opancima, Kolar; s očima niti bijelim niti plavim, već nekud ispranim, Kolar; u svim dverima njegovim, Raos;

3.3.3. naizmjenice kraći i duži oblici:

i nekim manjima mjestima, Vj.; zakoni prepušteni ravnodušnima, podređenima prolaznim željama, Mihalić; ulicu nabitu drvenjarama povezanima polumračnim prljavim dvorištima, punima kokošinjaca, Mihalić; s glinenim idolima velikima poput ruke, Stamać;

3.4. u funkciji imenice ili predikatnog proširka

3.4.1. duži oblik:

Tako je bilo sporijima, Ladan; uvijek se nešto dogovara s imućnima, Kaleb; Odlučivati o živima i mrtvima, Mihalić; zavedena djeca smatraju nas roditelje staromodnima, nepraktičnima, reakcionarnima, Knežević;

3.4.2. kraći oblik:

Zato glasove p i b nazivamo dvousnenim, Silić-Rosandić;

²⁹ U prijevodu K. Kovič *Ni bog ni životinja*.

³⁰ *Vlakom prema jugu* (dijalog lista i tonski zapis dijaloga).

4.0. Instr. jedn. zamjenica: *-im/-ime, -om/-ome*

4.1. kraći oblik:

pred njim je, Vj.; *s njim smo zajedno*, Rupčić; *s njom prede*, Kolar; *Slažete li se s tim?* Vj.; *Tako mi onoga čim te gledam!*, Čubelić³¹; *Mladi se žele identificirati s nekim ili nečim*, Vj.; *Sve je vezano sa svačim*, Ladan;

4.2. duži oblici:

zamahnuvši njime, Vj.; *da se njome bavimo*, Brozović; *i njome uvjetovan pogled*, Katičić; *čime je aludirao*, Vj.; *Time je obnovio misli*, Katičić; *s kime je imam*, Rupčić; *Nad svime dominira*, Ladan; *Nikad se nisam ničime a priori zanosio*, Kvirgić³²;

I taj ograničeni izbor primjera pokazuje da nam u književnojezičnoj praksi upotreba alomorfa pridjevsko-zamjeničke deklinacije nije ujednačena niti dosljedno usuglašena s propisima i preporukama gramatičkih priručnika. Nije naglašena tendencija izbjegavanja gomilanja istih suglasnika (*našeg grada, našem mjestu*), ne bi se moglo reći da se duži i kraći nastavci upotrebljavaju podjednako ili da se poimeničeni pridjevi i pridjevi iza imenica upotrebljavaju samo s dužim nastavcima.

Kakav je nerazmjer u upotrebi kraćih i dužih pridjevskih alomorfa, može se svatko uvjeriti ako ponnije osluhne jezik radijskih i televizijskih emisija. Satima se može slušati radio, a da se čuje tek pokoji duži alomorf (ako se izuzmu uobičajene zamjeničke sintagme: *prije svega, nakon toga, od koga, zbog čega, prema tome, o svemu*).³³ U Dnevniku Radio-Zagreba u 19 sati 21. srpnja 1984. zabilježio sam 89 kraćih pridjevskih alomorfa i svega 10 dužih (*cijeloga dana, udruženoga rada, na svojima, o kojima, ovoga prometa, u čemu, njome, toga skupa, o tome, po svemu*). Još manje je bilo dužih alomorfa u Dnevniku u 19 sati 10. kolovoza 1984. (*desetoga kolovoza, nekoga, do sedmoga kolovoza, o mladima, zbog toga, kult stvarao toga*).

Nešto su češći duži alomorfi u novinama, i to vjerojatno najviše zahvaljujući lektorskim zahvatima. Uzeo sam za primjer Vjesnik od 23. travnja 1983. i pobrojio u njem sve pridjeve i zamjenice (izuzevši *mnom* i *mnome* i, naravno, zamjenice s nenaglašenim oblicima) koji prema našim današnjim gramatikama mogu imati dvojne i trojne padežne nastavke. Na osam stranica Vjesnika i 16 stranica dodatka Sedam dana (što zbog prepolovljenog formata iznosi također osam Vjesnikovih stranica) našlo se 2600 traženih alomorfa, i to kraćih 2264 ili 87%, dužih 336 ili 13%.³⁴ Od toga maloga postotka dužih alomorfa bilo ih je samo 79 ili oko 3% u atributnoj poziciji, i to najviše *-oga/-ega* (51), znatno manje *-omu/ -ome/ -emu* (26) te gotovo zanemariv broj *-ima* (2). Zacijelo bi taj omjer u „Vjesniku” drugih dana bio različit, ali kako me letimična provjeravanja uvjeravaju teško da bi za duže alomorfe bio povoljniji od omjera 20:80.

Još rjeđi su duži alomorfi u tekstovima administrativnoga, poslovnoga tipa. Tako u „Delegatskom vjesniku”, prilogu „Vjesnikovu” od 2. kolovoza 1984, na dvadeset „Vjes-

³¹ *Narodne poslovice i zagonetke*, Zagreb, 1957.

³² *Start*, 25. 8. 1984. (intervju).

³³ *Npr.*, nijedan duži alomorf nisam čuo u vijestima Radio-Zagreba: 4. 8. 1984. u 13 sati, 5. 8. 1984. u 10, 6. 8. 1984. u 13, 7. 8. 1984. u 12, 11. 8. 1984. u 11, 12 i 13.

³⁴ Moguć je manji broj previda, kako ovdje tako i u sljedećim statističkim primjerima, ali nebitan i zanemariv za izvođenje zaključaka.

nikovih" polustranica, u gustom i sitnom tisku ima svega 148 dužih pridjevsko-zamjeničkih padežnih nastavaka, od čega ih je samo 19 u atributnoj funkciji (i to samo *-oga* i *-ega*). I taj bi broj bio znatno manji da u tom „Delegatskom vjesniku” nije objavljen „Pregled Bilance prihoda i rashoda Budžeta SR Hrvatske za 1984”, pa je u tabelama 57 puta upotrijebljena zamjenica: *svęga* (ukupno).

Slično je i s novinama gdje ne treba očekivati intervenciju lektora sklonih dužim alomorfima. Ozaljski vjesnik (br. 47. ožujak 1984) na svojih osam stranica ima samo 52 duža pridjevsko-zamjenička alomorfa, a od toga tek 9 (devet) u atributnoj poziciji (*-oga/-ega* 6, *-ome/-emu* 2, *-ima* 1).

Letimični pregledi drugih dnevnika, tjednika i polumjesečnika (Več. list, Školske novine, Danas, Studio, Start, Vikend i dr.) uglavnom potvrđuju stanje zapaženo u navedenom broju Vjesnika pa se može zaključiti da samo dio novinara (i lektora) nastoji očuvati sinonimne padežne nastavke u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji, i to duži alomorf u imeničkoj poziciji te u poziciji prvoga člana u nizu od više pridjeva, odnosno brojeva ili zamjenica u atributnoj funkciji.

Mnogo se u tom ne razlikuju pisci stručnih, popularno-znanstvenih i znanstvenih tekstova, ali su u njih ipak češće individualne razlike s obzirom na upotrebu tih alomorfa.

Pisac	<i>-oga</i> <i>-ega</i>	<i>-omu</i> <i>-ome</i> <i>-emu</i>	<i>-ima</i>	<i>-ime</i> <i>-ome</i>	<i>-og</i>	<i>-om</i>	<i>-im</i>	<i>-im</i> <i>-om</i>	svęga	duži (i %)
Bartolić ³⁵	35	29	9	1	95	80	29	4	282	74 26,22
Brozović, n.dj.	38	18	7	6	19	44	38	–	170	69 40,58
Findak, n.dj.	9	7	–	–	26	10	14	–	66	16 24,62
Josipović ³⁶	9	13	–	1	50	34	42	–	149	23 15,43
Katičić, n.dj.	88	22	7	12	7	55	58	1	250	129 51,60
Ogrizović, n.dj.	7	7	12	2	99	116	83	–	342	34 9,94
Poljak ³⁷	13	7	–	3	27	20	18	1	89	23 25,84
Rosandić, n.dj.	20	7	5	–	157	47	48	–	284	32 11,26

³⁵ Z. Bartolić, Tomaš Goričanec i njegov spjev *Opseđenje i poboj sigečki*, Sjevernohrvatske teme, str. 5–31.

³⁶ S. Josipović, *Stanje kulture u Lici*, Zbornik I Pedagoške akademije Gospić, str. 11–22.

³⁷ V. Poljak, *Pedagoški tretman društvene prakse*, Marksistička idejnost u odgojno-obrazovnom procesu, str. 76–83.

Silić-Rosandić n.dj.	21	30	9	2	75	70	49	–	256	62 24,21
Šidak, n.dj.	31	9	3	–	30	52	30	–	155	43 27,74

Raspon od 9,94 do 54,62 postotaka dužih alomorfa prilično je velik, a bio bi i veći kad bi se izdvojili samo alomorfi u atributnim pozicijama i ispustili zamjenički primjeri.

Različito su zastupljeni pridjevski i zamjenički alomorfi i u beletristici:

Desnica ³⁸	33	35	5	3	97	56	38	12	279	76 27,24
Glumac, n.dj.	8	13	1	–	24	22	25	9	102	22 12,56
Hitrec, n.dj.	26	13	5	–	22	21	26	5	118	44 37,28
Kaleb, n.dj.	58	63	8	4	57	65	63	6	324	133 41,04
Krelja ³⁹	9	9	–	3	91	65	28	14	219	21 9,58
tonska snimka	15	5	4	2	53	48	10	–	137	26 18,97
Ladan ⁴⁰	45	29	21	3	109	62	60	4	333	98 29,42
Peić, n.dj.	11	7	16	–	136	88	101	1	360	34 9,44
Stamać, n.dj.	35	22	12	–	89	53	57	2	270	69 25,55
Rupčić, n.dj.	105	77	52	3	27	48	40	12	364	237 65,10
Ugrešić ⁴¹	2	4	1	–	56	22	29	1	115	7 6,08

Raspon je, dakle, još veći nego u stručnim i znanstvenim tekstovima: 6,08 do 65,10% dužih alomorfa. Statistika bi se znatno izmijenila da se uzmu u obzir samo pridjevi u atributnoj poziciji. Tako na prvih dvadesetak stranica Glumčeve *Zagrepčanke* nema ni-

³⁸ V. Desnica, *Oko, Pravda*.

³⁹ N. dj., knjiga snimanja.

⁴⁰ T. Ladan: *Premišljanja*, str. 7–28.

⁴¹ D. Ugrešić, *Mali plamen*, str. 5–92.

jednoga dužega pridjevskog alomorfa ni u atributnoj ni u imeničkoj poziciji. Na devedesetak stranica svoga *Maloga Plamena* D. Ugrešić ima samo jedan duži alomorf u atributnom položaju (*svakoga dana*), a M. Peić na 28 stranica svojih *Skitnja* ima ga samo u citatima (iz Habdelićevih kajkavskih tekstova). S druge strane prevodilac „Poslanice Rimljanima“ daje znatnu prednost dužim alomorfima i u atributnom i u imeničkom položaju. Ladan im ne daje brojčanu prednost, ali ih upotrebljava gotovo u svim mogućim sintaktičkim položajima.

Iako je ovaj izbor prozних uzoraka premalen za neosporne znanstvene zaključke, ipak je dovoljno indikativan i dopušta da se utvrdi sljedeće:

1. U pridjeva su običniji kraći nastavci.
2. Od dužih nastavaka najčešći je *-oga*, a najrjeđi *-irna*, koji se u atributnom položaju ispred imenice vrlo rijetko nalazi.
3. Nastavak *-omu* sve više ustupa mjesto nastavku *-ome*, i to ne samo u lokativu nego i u dativu.⁴²
4. U zamjenica (*tko, što, koji, čiji, on, ono, sav*) – izuzevši instrumental jednine – običniji su duži nastavci.
5. Nastavak *-ime*, odnosno *-ome* u instrumentalu jednine u funkciji imenice ili predikatnog proširka sve je prodorniji pa se pojavljuje i u ovakvim primjerima: *nije lijepo sve što se takvime – uslijed raznih mitova – smatra*.⁴³

Čestoća jezičnog oblika ne mora biti odsudno mjerilo pri utvrđivanju norme, ali ako su statističke razlike u upotrebi dvojnih i trojnih likova u velikom nerazmjeru, kako je ovdje pokazano za duže i kraće pridjevsko-zamjeničke alomorfe (a veći broj uzoraka i preciznija brojidba vjerojatno bi te razlike znatno povećali), gramatičar ih ne može zanemarivati. Veća čestoća jednog od dvojnih likova čini ga neutralnijim, a onaj drugi stilski obilježenijim.

To onda može biti podlogom postavci koju iznosi I. Brabec u članku „Pokretni samoglasnici“: „Duži oblici su svečaniji.“⁴⁴ Mogli bismo to osnažiti i čestoćom dužih alomorfa u biblijskim prijevodima, pa i početkom Krležine *Bitke kod Bistrice Lesne*:

Ova historija jednoga detalja bitke kod Bistrice Lesne napisana je u počast pokojnoga gospodina desetnika Peseka Mate i šestorice mrtvih domobrana drugoga bataljona druge satnije, i to: Trdaka Vida, Blažeka Franje, Lobarca Štefa, Lovreka Štefa, Pecaka Imbre i Križa Matije, koji su svi pali kod junačke navale na kotu broj trista trinaest, prolivši tako svoju kraljevsku ugarsku domobransku krv u slavu hiljadugodišnjega kraljevstva Sent Ištvana, u smislu Mađarsko-hrvatske nagodbe od godine 1868. Počivali u miru!

Ta komemorativna posveta pripovijetke njezinim glavnim junacima, patetično-ironični epitaf kojim se intonira pripovijedanje, bez sumnje, osim sadržajem, izaziva svečanostni ton i isključivom uporabom dugih pridjevskih nastavaka. To više što će odmah nakon te inkantacije, slikajući seljačku svagdašnjicu sedmorice domobrana, dati prednost kraćim alomorfima (*na našem blatu, svakog proljeća*), a duži će se opet pojavljivati u položaju

⁴² U ovom se članku nisam upuštao u morfološku razliku između dativa i lokativa, usp. D. Brozović, *O navescima u dativu i lokativu*, Jezik, 27, str. 105–107.

⁴³ J. Sinković, *Panika cijene diže*, Danas, 24. 7. 1984.

⁴⁴ *Sto jezičnih savjeta*, Zagreb, 1982, str. 72.

gdje mogu djelovati svečano (*pod vladom Franje Josipa Prvoga*) ili pripovjedaču trebaju radi ostvarivanja određenog rečeničnog ritma (*I tako je sedam naših domobrana napajalo ujutro, opodne i podveče svoga Cvetana i svoga Lisaka i svoju bolesnu i sušičavu Rumenu, svaki božji dan ...*). Jednosložni atributi (*svog*) ritmički bi disharmonirali s dvosložnima koji se ne mogu izbjeći (*svuju, svaki*).

Ali ne može se ustvrditi da je uporaba dužih alomorfa već sama po sebi dovoljan uvjet za svečan dojam. Onda bi tekstovi starijih pisaca za suvremenoga čitatelja listom bili svečani. Kao rjedi – duzi nastavci odista se mogu iskoristiti u tu svrhu, ali samo potpomognuti i drugim, prije svega sadržajnim, a onda i izražajnim sredstvima.

S. Kolar pripada piscima koji se relativno rijetko služe dužim pridjevskim nastavcima, ali će ih gotovo uvijek upotrijebiti u kajkavštini ili pokajkavljenoj štokavštini svojih junaka (*velečasnoga gospodina župnika, da mu boga amerikanjskoga, svoga tela gospodar, od dragoga Boga i srca svoga, da mi toga ancuga pošaljete, ti boga lopovskoga, s Bikovskoga Vrha, onoga fiškala, čast i momu društvu, toga vraga, jeste li gde videli kakvoga junca*).

Stilska analiza pregledanih tekstova pokazuje da se dužim alomorfima može pojačati dojam svečanosti, patetike, arhaičnosti, knjiškosti, jezične profinjenosti, dijalektnog podrijetla, ali samo u sprezi sa sadržajem i drugim stilskim mogućnostima. Ne može se npr. Katičićeva ili Brozovićeva rečenica proglasiti ni svečanom, ni arhaičnom, ni knjiškom zato što Katičićeva obiluje nastavcima *-oga*, a Brozovićeva svima dugim alomorfima (*-oga, -omu, -ome, -emu, -ima, -ime*). Oba stila, izuzetno osebjuni, izrazito individualni, postaju to uz sve ostalo i uporabom dužih pridjevskih nastavaka. Oba autora, a posebice D. Brozović, pokazuju kako ni znanstveni pisci ne bi trebali podcjenjivati zvukovne vrijednosti izraza, a neshematična upotreba dužih pridjevskih alomorfa omogućuje ostvarivanje zvukovno i ritmički veoma dojmljive rečenice. Ne treba dokazivati koliko je izbor tih alomorfa dobrodošao stvaraocima stihovane poezije.

I na kraju, pridjevsko-zamjenički alomorfi u navedenom izboru tekstova dovoljan su dokaz da je u gramatikama suvremenoga nam književnog jezika potrebno u deklinacijskim paradigmama zabilježiti sve morfološke inačice, kako je to i učinjeno u „Priručnoj gramatici“. Ali u objašnjenjima bi valjalo dati više naputaka o upotrebnoj vrijednosti pojedinih alomorfa. Može se preporučiti, ali ne i strogo obavezivati:

1. da u nizu atributa prvi bude s dužim, a ostali s kraćim nastavkom,
2. da se iz eufonijskih razloga upotrebljava duži alomorf kako bi se izbjeglo gomilanje istih suglasnika,
3. da se u položaju imenice ili predikatnog proširka daje prednost dužim alomorfima, osobito u DLI množine,
4. da se upotrebljava duži alomorf kad god on omogućuje veću jasnoću (*Sreli smo se dobrim* – jd.; *Sreli smo se s dobrima* – mn.),
5. da se sinonimnost padeža iskorištava u stilske svrhe.

Morfološke dvojnosti i trojnosti pridjevsko-zamjeničke deklinacije odraz su jednoga razvojnog stupnja našega književnojezičnoga razvoja i ne treba ih uzeti kao privremenu narušenost sustava nego kao elastičnost sustava koja pruža više stilske slobode a u – dođuše – rijetkim situacijama i sigurniju obavijesnost. Nastavnicima i lektorima stoga nije zadatak da protjeruju bilo koju morfološku inačicu (pa ni *kog, čeg, njeg* u GA, ni *kom, čem, njem* u L), nego da učenicima i piscima koji sami nisu na to osjetljivi savjetuju kako

će zahvaljujući upotrebi različitih pridjevsko-zamjeničkih alomorfa svoju rečenicu učiniti ritmičnijom, zvučnijom, jasnijom, pa i osebnijom. Te dvojnosti i trojnosti mogu biti učinkovito sredstvo u izgradnji stilske individualnosti.

S a ž e t a k

Stjepko Težak, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.23/.24:801.55:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 3. listopada 1984.

Pronominal and Adjectival Allomorphy

The article deals with the frequency of the long and short case in the pronominal and adjectival declension of standard Croatian.

SROČNOST S VIŠE SUBJEKATA

Stjepan Babić

U rečenicama s više subjekata predikat može biti u jednini ili množini, a predikatni pridjev u različitom rodu:

Smijeh i poruga nestade negdje s koracima i glasovima.

I. Raos, Trilogija, 286.

... smijeh i kašalj ne mogu se zatomiti.

Isto, 301.

Ali čini mi se da podrhtavam i ja i ona.

Isto, 476.

Kad ih vidješe Sidkija, kralj judejski, i svi ratnici njegovi, dadoše se u bijeg ...

Biblija, I, 798.

Injemu su bogatstvo, ugled i moć imali čaroban zvuk.

Đalski, Na rođenoj grudi, 83.

Razumije se, doček, boravak, a tako i predavanje doktora Ipsilonovića ispalo je odlično.

S. Kolar, Ili jesimo – ili nismo, 154.

Ispred mene išla je Ines, barkarjol i djevojke s vrećama.

S. Novak, Izgubljeni zavičaj, 24.

Takve rečenice mogu se smatrati jednom rečenicom s više subjekata. Predikat *nestade* otvara mjesto subjektu u jednini: *Smijeh nestade. Poruga nestade*. Ali kako prvi potvrđeni primjer pokazuje, predikat *nestade* otvara mjesto i dvama subjektima u jednini. Predikat *ne mōgū se* otvara mjesto subjektu u množini, ali kao što drugi potvrđeni primjer